

Van Eekelen

ambitieniveau daarop moeten worden afgesteld en uiteraard ook de politieke besluitvorming. Als wij politiek alleen bereid zijn mee te doen als er geen risico's aan verbonden zijn, komt onvermijdelijk de vraag waartoe al dat mooie materieel en al die geoefende soldaten dienen. Uiteindelijk zal Nederland worden afgemeten naar de mate waarin wij bereid zijn verantwoordelijkheid te nemen en te dragen.

Het laatste punt betreft de biologische oorlogsvoering en de mogelijkheden tot wapenbeheersing. Wij zijn allen geschokt door de antraxbrieven die deze dreiging heel reëel hebben gemaakt. De Nederlandse regering heeft zich met goed resultaat ingezet voor de internationale organisaties in Den Haag. Ik denk aan de chemische ontwapening en de biologischewapenbeheersing, als het verdrag effectief wordt. Kunnen wij meer doen? Kunnen wij de bevolking op de ernst van deze problematiek wijzen? Kan een verklaring van wetenschappers worden gegeven, een soort van beroepseed, dat zij niet zullen meewerken aan de ontwikkeling van biologische wapens? Als liberaal ben ik erg voor de vrijheid van wetenschap, maar ik zie hier wel grenzen opdoemen. Ik verneem hierover graag het oordeel van de regering.

De **voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Pormes, die zijn maiden-speech houdt.

□

De heer **Pormes** (GroenLinks): Voorzitter. Ik heb begrepen dat je bij een maidenspeech niet wordt onderbroken. Ik zal daarvan ruim gebruikmaken.

De behandeling van de Defensiebegroting in de Tweede Kamer stond voor een groot deel in het teken van 11 september en de gevolgen daarvan. Ook ik zal nader ingaan op een aantal ongewenste effecten van die misdaad. De internationale machtsverhoudingen in de wereld zijn veranderd. De krijgsmacht heeft de laatste jaren een niet onbelangrijke facelift gekregen. Naast handhaving van huidige taken komt het accent meer te liggen op vrede-staken dan op de verdediging tegen een massale aanval die immers minder waarschijnlijk is geworden. Vrede-staken en hulpverle-

ning zijn volwaardige taken van de krijgsmacht. GroenLinks heeft haar historische wortels en ideologische veren in de vredesbeweging, in de beweging van dienstweigeraars en uit het verzet tegen de wapenwedloop tijdens de koude oorlog. Maar dat is niet de enige reden waarom de fracties in beide Kamers het defensiebeleid zo kritisch bejegenen. In de pragmatische ontwikkeling van GroenLinks heeft de zoektocht naar een ideale vormgeving van vrede en veiligheid in de wereld altijd een belangrijke plaats ingenomen waarbij wij de krijgsmacht als afgeleide beschouwen van het buitenland- en veiligheidsbeleid. Deze brede visie is gebaseerd op eerlijke handel, duurzame ontwikkeling en vreedzame coëxistentie. Hoekstenen daarbij zijn respect voor de mensenrechten en voor rechten van minderheden. Waar door armoede, milieuarmpen, etnische en religieuze verschillen of historische verhoudingen internationaal terrorisme en/of conflicten dreigen, is preventie met alle beschikbare politieke, economische en diplomatieke middelen geboden. Tegelijkertijd onderkennen wij dat zelfs bij een veel sterker beleid rond conflictpreventie er conflicten kunnen ontstaan waarbij de Nederlandse krijgsmacht een rol dient te spelen als peacekeeper of als peace enforcement. De minister handhaaft ondanks de personele krapte het ambitieniveau uit de Defensienota 2000 voor deelneming aan internationale crisisbeheersing en vredes- en humanitaire operaties. Dit is opmerkelijk omdat wij sterk de indruk hebben dat de minister tot op heden met kunst- en vliegwerk zijn ambities overeind heeft weten te houden. GroenLinks is wel tevreden over de richting die voor de omvorming van de krijgsmacht is gekozen, maar niet over het tempo en de mate waarin die wordt doorgevoerd. Deze discussie is al uitgebreid met onze geestverwanten gevoerd.

Wij hebben met instemming vastgesteld dat ook de minister ernaar streeft om het Nederlands-Duitse legerkorps tot een snel en flexibel apparaat om te vormen dat ook in het kader van vredesoperaties kan worden ingezet. Maar over de gevolgen van deze verandering, met name voor de nationale aansturing in vredestijd, moet de minister nog nadenken. Heeft hij hierover inmiddels zijn gedachten al kunnen

vormen? En is hij bereid, ons hiervan deelgenoot te maken?

De minister heeft naar aanleiding van de motie-Harrewijn en de motie-Koenders een vredesfonds opgericht, waaruit onder andere bijdragen aan initiatieven op het gebied van conflictpreventie, conflictbemiddeling en civiel-militaire samenwerking kunnen worden gefinancierd. Dit fonds is ondergebracht in de begroting voor Buitenlandse Zaken. Dit is goed, omdat dit zeker zal bijdragen aan het voorkomen van conflicten. Het is echter ook denkbaar dat deze middelen worden aangewend voor verbreding en versterking van het maatschappelijk draagvlak voor de genoemde onderdelen. De regering acht het verder niet nodig, hieraan bijzondere aandacht te besteden. Zo stelt de minister: "Uiteindelijk wordt in het overleg met het parlement vastgesteld of het politieke en maatschappelijke draagvlak voor deelneming aan een operatie toereikend is." Maar bij het zoeken naar een maatschappelijk draagvlak gaat het natuurlijk om meer dan uitzending en deelname, het gaat ook om de condities en het maatschappelijke belang, het belang dat burgers indirect hebben bij deelname aan operaties. Dit is niet eenvoudig. Nog te vaak merk ik dat er in brede lagen van de bevolking onbegrip heerst over het waarom van uitzending naar conflictgebieden. Voorlichting en bewustmaking zijn belangrijke instrumenten om de burgers meer bij het beleid te betrekken, zeker als het gaat om al dan niet noodgedwongen militaire interventie bij grootschalige schending van mensenrechten of genocide.

Ook bij de aanpak van andere mondiale vraagstukken speelt het maatschappelijke draagvlak een belangrijke rol. Een voorbeeld van een geval waarin dit goed blijkt te werken, wordt gevormd door de activiteiten naar aanleiding van de VN-conferentie over milieu en ontwikkeling in 1992. Verschillende ministeries werken hierbij samen en zetten gezamenlijk middelen in om lokale en regionale particuliere initiatieven te stimuleren en activiteiten te laten ontwikkelen in het kader van de Lokale Agenda 21. En het werkt; in meer dan 160 gemeenten zijn groepen actief om zulk beleid vorm te geven, mede dankzij de inzet van die middelen.

Pormes

Ook Defensie zou op deze creatieve wijze te werk kunnen gaan. Daardoor zou een win-winsituatie ontstaan: de minister creëert een stevig maatschappelijk draagvlak voor zijn beleid en tegelijkertijd is hij in staat, het imago van de defensie op te poetsen.

Voorzitter. Aan de overzijde is men stil blijven staan bij de gevolgen van de terroristische aanslagen op 11 september. De Taliban zijn zo goed als volledig uitgeschakeld en wij lijken in een nieuwe fase van de strijd tegen het internationale terrorisme terecht te zijn gekomen. In zijn State of the Union hebben wij wederom kennis kunnen maken met de spierballentaal van president Bush; hij wil nu ook maar ten strijde trekken tegen Irak, Iran en Noord-Korea. En opnieuw staan de bondgenoten buitenspel. De defensiespecialisten, verleden week bijeen in München, hebben zich kritisch uitgelaten. Er is aan de VS gevraagd, harde bewijzen op tafel te leggen voor directe betrokkenheid van deze landen bij het internationale terrorisme; men wil pas daarna over een eventuele uitbreiding van de acties praten. Is de regering van mening dat deze landen een gewapende aanval hebben uitgevoerd op het grondgebied van de NAVO, zoals in artikel 5 van het verdrag wordt omschreven? Is de houding van de Verenigde Staten niet in strijd met artikel 1 van het verdrag, namelijk dat partijen zich in internationale betrekkingen onthouden van bedreigingen met of gebruik van geweld op enigerlei wijze die onverenigbaar is met de doelstelling van de Verenigde Naties? Is het overeenkomstig de doelstellingen van de VN dat de Verenigde Staten deze landen met oorlog dreigt?

Hoe oordelen de ministers zelf over de rede van president Bush? Nog niet zo lang geleden hebben de ministers van Defensie en van Buitenlandse Zaken aan de voorzitters van beide Kamers een brief geschreven over "Nederlandse deelneming aan de VN-gemandaateerde International Security Assistance Force" in Afghanistan. Daarin staat onder meer: "Het shi'itische Iran heeft steeds de Noordelijke Alliantie gesteund in de strijd tegen de Taliban." En even verderop staat: "Thans lijkt bij de landen in de regio de politieke wil te bestaan, bij te dragen aan een

oplossing van het Afghaanse conflict. Deze landen moeten betrokken blijven bij het proces, omdat zonder hen geen duurzame oplossing mogelijk is. Middel daartoe is onder meer de G-21, die door Brahimi wordt gezien als klankbord voor zijn inspanningen. Vermeldenswaard is dat de relatie tussen Pakistan en Iran recent aanmerkelijk lijkt te verbeteren."

Terwijl de Nederlandse regering Iran als deel van een duurzame oplossing ziet, kiezen de Verenigde Staten ervoor om dit land de oorlog te verklaren. Hoe verklaart de minister deze tegenstelling? Je mag aannemen dat dit onderwerp is van overleg. Of moeten wij het zo beschouwen dat van een gezamenlijk optrekken tegen het internationaal terrorisme geen sprake is?

De terroristische aanslagen op New York en Washington en de daarop volgende miltvuuraanvallen stelden indirect de kwestie van de proliferatie van massavernietigingswapens aan de orde. Proliferatie van de technologie, de grondstoffen en de kennis om die wapens te maken, is dus een belangrijke kwestie. In dat licht bezien, is het te betreuren dat enkele weken na de aanslagen de steun van Pakistan door de VS is verworven door onder andere het opheffen van de sancties die tegen dat land waren ingesteld in verband met de atoomproeven van 1998. Wat is het oordeel van de minister hierover?

Het ABM-verdrag met de Russische Federatie, toch een belangrijke hoeksteen van het stelsel van internationale veiligheidsverdragen, is door president Bush in december opgezegd. Kernwapenstaten maken aanstalten om het nucleair testprogramma te hervatten en onder andere de Volksrepubliek China en de Verenigde Staten weigeren om het Teststopverdrag te ratificeren. In november 2001 vond in het kader van de Verenigde Naties een extra conferentie over het Teststopverdrag plaats. Daar werden mogelijkheden en noodzaak besproken om het verdrag te ratificeren, maar de Verenigde Staten schitterden door afwezigheid. Wat vindt de minister hiervan? Is het niet wenselijk dat ook de Verenigde Staten hieraan hun medewerking verlenen?

Nog steeds staan 7013 kernwapens op "hair trigger alert" en kunnen binnen "no time" worden

ingezet. De Amerikanen hebben er nog altijd 2500 in hun onderzeeboten op scherp staan. De enige maatregel die genomen is, is dat zij niet meer op doelen zijn gericht, terwijl sommige tactische wapens uit de alert-toestand zijn genomen. Er zijn aanwijzingen dat er gewerkt wordt aan de ontwikkeling van een nieuwe type kernwapen, een soort mini-kernwapen, voor gebruik met beperkte omvang. Is de minister hiervan op de hoogte en wat vindt hij van deze ontwikkeling?

Over de unilaterale reducties van het aantal strategische kernwapens ontstaat grote onduidelijkheid. Onderzoeker Hans Kristensen schrijft in Arms Control Today, van december 2001, dat een aanzienlijk deel van de reducties in kernwapens in feite neerkomt op het inrichten van een reservevoorraad kernwapens, die in een crisis kan worden gebruikt voor een snelle uitbouw van de strategische lanceersystemen. Hoe dan ook, de reducties zullen pas in de loop van de komende tien jaar plaatsvinden.

Hiermee ben ik beland bij mijn laatste onderwerp, de vervanging van de F-16. In tegenstelling tot collega Baarda is mijn fractie wel van mening dat hier nader op moet worden ingegaan. Op 11 januari jongstleden hebben wij op de radio, in een uitzending van VPRO's Argos, kunnen beluisteren hoe de toenmalige regering tot aanschaffing van de F-16 heeft besloten. En passant kwalificeerde oud-staatssecretaris van Defensie en PvdA-coryfee Stemerink de Nederlandse luchtmacht als onderafdeling van de US Airforce en in mindere mate gold dit ook voor het ministerie van Buitenlandse Zaken, toen en nu. Ik geloof niet dat de minister staat te popelen om ook op deze uitspraak te reageren, alhoewel ik wel wil verklappen dat ik uitermate nieuwsgierig ben naar zijn reactie.

Je kunt eigenlijk zeggen dat de kogel min of meer door de kerk is. De regering heeft bij monde van minister-president Kok gesteld dat de Joint Strike Fighter over de beste papieren beschikt om de F-16 van de luchtmacht op te volgen. Meedoen aan de JSF-ontwikkeling betekent feitelijk dat Nederland later deze Amerikaanse toestellen koopt. "Officieel kun je de twee besluiten wel losknippen en ben je vrij om in 2006 of 2007 te besluiten welk toestel je koopt. Maar je gaat niet uitgebreid

Pormes

participeren in een toestel en vervolgens de suggestie wekken dat je het niet koopt'', aldus premier Kok. Staatssecretaris Van Hoof heeft eerder deze optelsom niet vanzelfsprekend genoemd. Met deze heldere uitspraak van Kok wordt hij toch in de hoek gezet.

Een goede verstaander wist echter al vier jaar geleden dat deze keuze zou worden gemaakt. Nog onder Paars I verscheen het regeringsstandpunt met betrekking tot de herstructurering en stimulering van het Nederlandse luchtvaartcluster. De Staat zou betrokken moeten blijven bij internationale vliegtuigprogramma's, aldus deze notitie. Om invulling te geven aan die betrokkenheid werd een subsidieplan gelanceerd, dat de overgebleven luchtvaartindustrie naast civiele Airbusorders ook moest positioneren voor productie van onderdelen van de voorziene opvolger van de F-16. Defensie formuleerde dit belang als "noodzaak van de beschikbaarheid van deskundige ondersteuning bij de aanschaf, het operationeel gebruik en de instandhouding van luchtvaartgebonden systemen". Al op dat moment was de JSF voor de meest direct betrokkenen, Wijers en Gmelich Meijling, veruit de favoriete kandidaat om de F-16 op te volgen. Hoewel tussen de regels door wel werd gesteld dat een besluit over de keuze van de vervanger nog moest worden genomen, leek er geen andere optie te bestaan. De ganse volksvertegenwoordiging sliep of vond het allemaal prima.

Economische Zaken en Defensie trokken begin 1999 ruimhartig de portemonnee met respectievelijk 100 mln en 50 mln gulden. Deze werden als subsidie vrijgemaakt voor de Nederlandse luchtvaartindustrie om mee te dingen naar ontwikkelingsopdrachten voor de Amerikaanse JSF. De regeling bleek overigens zo'n succes dat een jaar later de bodem al in zicht was. Paars trok nog eens 50 mln gulden uit voor subsidies voor potentiële JSF-producenten. Daarmee kwam de subsidie in totaal op 200 mln gulden. Mede door deze subsidieregeling is de JSF als opvolger van de F-16 een grondig voorgekookte en politiek nog amper te vermijden keuze geworden. In de begroting voor 2001 werd nog een verplichting van 600 mln gulden voorzien. Die heeft echter naderhand een andere bestemming gekregen. In de begroting 2002 is die verplichting

voortgeschoven vanwege de mogelijkheid tot het begin van de EMD-fase (engineering manufacturing development) van het JSF-programma. Met het oog hierop is besloten de fondsen voor de vervanging van de F-16 door te schuiven. Moeten wij dus dit jaar rekening houden met een richtbedrag van 600 mln gulden, ongeveer 273 mln euro?

Het besluit moet natuurlijk nog formeel worden genomen en het debat in de Tweede Kamer moet nog plaatsvinden. De leden van mijn fractie vinden dat er wordt voorbijgegaan aan de fundamentele nut-en-noodzaakdiscussie over de opvolging van de F-16. Waarom moet Nederland, dat pleitbezorger is van een Europese defensiemacht, nog een volledig opgetuigde marine, land- en luchtmacht houden? Is het niet veel logischer om luchtvechtstaken te delen met andere Europese landen? Er ontbreekt een discussie over de manier waarop de toenemende Europese defensiesamenwerking zich vertaalt in besparingen door taakverdeling, verminderde duplicatie van taken en middelen.

Er worden vraagtekens gezet bij de observatie dat de F-16 in 2010 technisch verouderd is. Volgens andere berekeningen zou een groot deel van de Nederlandse F-16's nog prima tot 2015-2020 kunnen doorvliegen. Kortom, de keuze kan ook om deze reden best nog een paar jaar worden uitgesteld.

Bij de F-16 is gebleken dat het meeproduceren van onderdelen voor zo'n toestel gevolgen heeft voor het wapenexportbeleid, een ander speerpunt van het GroenLinks-programma. In 1998 stelde de Algemene Rekenkamer dat coproductie impliceert dat Nederland zich conformeert aan het beleid van de Amerikaanse regering ten aanzien van de verkoop van gemeenschappelijk geproduceerde wapens aan derde landen. Het Amerikaanse beleid hoeft niet noodzakelijkerwijs overeen te komen met het beleid van de Nederlandse regering en de Staten-Generaal. Deze conclusie die de Rekenkamer trekt naar aanleiding van een evaluatie van de F-16-aanschaf, houdt verband met de frictie die klaarblijkelijk verscheidene malen is ontstaan naar aanleiding van de verkoop van de F-16 aan derde landen. Pakistan, Indonesië, Turkije, Egypte, Israël, Taiwan en Zuid-Korea vliegen met F-16's met

Nederlandse onderdelen, terwijl normaal gesproken de export van wapens naar die landen omstreden en eigenlijk niet wenselijk is vanwege mensenrechtenschendingen en regionale spanningen. Dat leert de ervaring met de F-16 en het lijkt waarschijnlijk dat het met de JSF of een andere opvolger niet anders zal gaan. Dit beschouwt onze fractie als zeer onwenselijk, zeker nu met de regelmaat van de klok Israëlische F-16's worden ingezet bij bombardementen op Palestijnse doelen. Ook is het geen geheim meer dat F-16's eerder zijn gebruikt bij Turkse bombardementen op Koerdisch gebied en Indonesische bombardementen op burgers op Oost-Timor. Hoe denkt de regering dit probleem te kunnen tackelen?

Ik heb reeds gesteld dat GroenLinks tevreden is over de richting die voor de omvorming is gekozen. Ook heeft mijn fractie bijzondere belangstelling getoond voor het beleid inzake de eventuele vervanging van de F-16. Dat laatste versterkt onze tevredenheid of bezorgt ons een koude douche. Wij wachten graag de reactie van de minister af.

De **voorzitter**: Mijnheer Pormes, ik wil deze gelegenheid benutten om u van harte geluk te wensen met uw eerste plenaire optreden in dit huis, en dat nog wel over de begroting voor 2002 van het ministerie van Defensie en van het onderdeel NAVO van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Na een loopbaan bij het onderwijs bent u in 1998 als lid van de GroenLinks-fractie in de gemeenteraad van Assen gekozen. Van 1990 tot 1994 maakte u deel uit van het partijbestuur van GroenLinks. In juni 2001 kwam u als eerste in aanmerking voor de opvolging in de vacature die ontstaan was door het vertrek van de heer Pitstra, die naar de Tweede Kamer overstapte. Ik heb begrepen dat het voor u een nogal moeilijke beslissing was om de lokale politiek bij de aanvaarding van het lidmaatschap van de Eerste Kamer vaarwel te moeten zeggen. Dat is begrijpelijk. Gelukkig is uw keuze ten gunste van de Eerste Kamer uitgevallen. Na het aanhoren van uw maidenspeech kan ik dat ook wel begrijpen, want u heeft grote belangstelling voor internationale ontwikkelingen. Daarom is het ook weer niet zo verwonderlijk dat uw maidenspeech vandaag lag op het

Pormes

terrein van het internationale defensiebeleid. Ik wil u daarmee van harte feliciteren!

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

□

De heer **Doesburg** (PvdA): Voorzitter. De laatste Defensiebegroting van dit kabinet gaf in de Tweede Kamer geen aanleiding tot indringende debatten of opmerkingen. Dat is vreemd, waar wij in een tijd leven die door Amerikaanse strategen wordt omschreven als de periode waarin oorlogvoering in het algemeen en de Amerikaanse strijdkrachten in het bijzonder de grootste verandering sedert de Tweede Wereldoorlog ondergaan. Gegeven de verhoudingen binnen onze militaire bondgenootschappen zou dat onze krijgsmacht minstens even sterk moeten beïnvloeden. Wij zien daar helaas nog te weinig van. Niet dat mijn fractie niet gelukkig is met bijvoorbeeld de op dit moment lopende reorganisatie van de staven, integendeel. Het gaat daarbij echter in wezen om het rechtzetten van in het verleden gegroeide onevenwichtigheden, die leidden – zoals zojuist al is gememoreerd – tot een leger met één generaal per 600 man "andere rangen". Kan de minister aangeven hoe deze generaalsratio er na de voltooiing van de nu lopende reorganisatie uit zal gaan zien?

Voorzitter. Wij vragen ons verder af of deze reorganisatie voldoende toekomstbestendig is. Het zal duidelijk zijn dat het op dit moment voor de hand ligt om niet meer te doen dan het verbeteren van de interne efficiency, aangezien het volgende kabinet na de verkiezingen sowieso met een nieuwe visie op ons defensiebeleid zal moeten komen. Mijn fractie is er immers van overtuigd dat de huidige Defensienota obsoleet is en door een betere vervangen zal moeten worden, ook al zal dat binnen de krijgsmacht zeker op weerstand stuiten. Deze weerstand zal overwonnen moeten worden. Hoewel je veel positiefs kunt zeggen over het defensiebeleid in de afgelopen jaren, stelt mijn fractie toch vast dat de ambitie niet gehaald is. Dat is evident op personeelsgebied, maar er is ook operationeel en in het kader van de Europese

samenwerking onvoldoende voortgang gemaakt.

Voorzitter. Ik wil graag een aantal problemen aanspreken, waarover mijn fractie een vrij uitgesproken opvatting heeft. Dat is om te beginnen het personeelsprobleem. Verder de invulling van de vredesmissies. We zien daarbij, om iets positiefs te zeggen, dat het Nederlandse leger absoluut wereldkampioen improviseren is geworden. Dat is heel goed, maar toch! Ik wil verder een aantal opmerkingen maken over de Europese alsmede de Atlantische samenwerking.

Voorzitter. Het is naar het oordeel van mijn fractie niet mogelijk om binnen de Nederlandse arbeidsmarkt te voorzien in de personeelsbehoefte van een leger dat voldoende groot is om het in de Defensienota en daarna in de Tweede Kamer nog eens aangescherpte ambitieniveau te halen. Ook het opnieuw vervangen van de voor het personeelsbeleid verantwoordelijken zal het onmogelijke niet mogelijk maken. Wij zijn niet zo erg onder de indruk van de iets hogere instroom, waarvan de laatste tijd dankzij een combinatie van meer geld en lagere toelatingseisen sprake is. Wij zijn eerder bang dat de lagere toelatingseisen in de toekomst zullen gaan wringen, omdat het opleidingsniveau van de ingestroomde militairen zich niet verhoudt tot het niveau dat vereist is om alle hightechmaterieel van een modern leger adequaat te kunnen bedienen. Deze combinatie zal dan ook een lapmiddel blijven.

Hoewel de krantenberichten over geweld op straat soms anders doen vermoeden, is de Nederlander bovendien niet echt dol op gevechtsfuncties. Dat ligt niet alleen aan de lage "sneuevelbereidheid" van de Nederlandse militairen, maar minstens evenzeer aan het feit dat een oud-soldaat uit zo'n gevechtsfunctie nauwelijks toekomstmogelijkheden heeft. Dat de Amerikanen zoveel soldaten binnenkrijgen, ligt in de eerste plaats aan de zeer aantrekkelijke studieregelingen in het Amerikaanse leger en valt met name te verklaren uit de astronomische kosten van een behoorlijke opleiding in de Verenigde Staten. Dat ligt in ons land fundamenteel anders. De instroom van de meer "studieuze" types zal daardoor bij ons ook in de toekomst blijven tegenvallen. Ik pleit daarom nogmaals voor een verdergaande internationale

taakverdeling en wel zodanig dat beter ingespeeld kan worden op de beperkte mogelijkheden die de Nederlandse arbeidsmarkt biedt.

De door de minister zo positief benoemde Europese samenwerking zien wij met genoegen groeien, maar toch pleiten wij opnieuw voor de verdergaande suggesties die wij bij de behandeling van de begroting in het jaar 2000 hebben gedaan. Ik verwijs hierbij nadrukkelijk naar de verklaring van Laken van 24 januari jongstleden, waarin is afgesproken dat de European security and defence policy zo spoedig mogelijk operationeel moet worden gemaakt. Ik vraag mij overigens af wat "zo spoedig mogelijk" betekent. Het verleden geeft op dit gebied niet zo vreselijk veel hoop. Misschien kan de minister daar iets over zeggen.

In Afghanistan zien we opnieuw dat na afloop van het militaire conflict een sterke behoefte bestaat aan het beheersen van kleine onderlinge conflicten zoals het gewapenderhand beslechten van stamentegenstellingen en roof met geweld door leden van voormalige strijdkrachten, waarvoor doorgaans geen opvang is geregeld. Het inrichten van een nieuw bestuur in door etnische tegenstellingen verzichte gemeenschappen, vergt in de allereerst plaats een betrouwbare rechtshandhaving, zodat de economie weer op gang kan komen. De grootste bijdrage die Nederland kan leveren, is het beschikbaar stellen van enkele bataljons van de Koninklijke marechaussee, berekend op en voldoende uitgerust voor ordehandhaving in gebieden waar wetteloosheid troef is. Dat is iets waaraan Nederland wellicht wel kan voldoen. Iedereen weet immers dat een marechaussee na afzwaaien zeer goede toekomstmogelijkheden heeft binnen de Nederlandse politie.

In een later stadium, als de basis van rust en orde is hersteld, kan een contingent van de burgerpolitie deze taken wellicht overnemen en helpen bij de opbouw van een rechtsapparaat in het land zelf. Kan de minister aangeven hoe het staat met de onlangs gestarte opleiding van officieren voor de marechaussee aan de KMA? Kan hij ons laten welke mogelijkheden er zijn om de burgerpolitie in te zetten in bijvoorbeeld Kosovo?

In zijn reactie op de motie-Van den Doel/Zijlstra/Van 't Riet gaf de minister in de Tweede Kamer aan dat